

SYL-LR:s METODISKA BIBLIOTEK

Lennart Ahl - Perolof Bergqvist - Bengt Fredriksson

Studieplan i geografi för grundskolan

Årskurs 8

ALMQVIST & WIKSELL · STOCKHOLM

S
3-1
(1,64)8

Studienplan für Geographie

Grundschule, Oberstufe, Åk 8

Reihe: SYL - LR = Schwedens Oberschul-
lehrervereinigung
(Syl)
Reichsverband d. O-
berschullehrer
(LR)

Methodische Bibliothek umfaßt
Schriften, die methodische Pro-
bleme verschiedener Fächer der
Oberstufe der Grundschule be-
handeln.

Verlag: Almqvist & Wiksell, Stockholm
Schweden

1964

Georg-Eckert-Institut BS78

1 133 720 6

SYL—LR:s METODISKA BIBLIOTEK

Lennart Ahl
Perolof Bergqvist · Bengt Fredriksson

Studieplan i geografi för grundskolan

Årskurs 8

Georg-Eckert-Institut
für internationale
Schulbuchforschung
Braunschweig
Schulbuchbibliothek

23 370

~~Internationales Schulbuchinstitut~~

~~Braunschweig~~

~~= Bibliothek =~~

ALMQVIST & WIKSELL · STOCKHOLM

© 1964 Lennart Ahl, Perolof Bergqvist, Bengt Fredriksson och
Almqvist & Wiksell | Gebers Förlag AB, Stockholm

Redaktionskommitté för
SYL—LR:s metodiska bibliotek:

INGVAR CARLSON
SVEN HOLMSTRAND

Författarna har av Kungl. Skolöverstyrelsen tilldelats stipendium
för studieplansarbete

Beschafft
aus
Mitteln der
Stiftung
Volkswagenwerk

Printed in Sweden by
K L Beckmans Tryckerier AB
Stockholm 1964

5
Z - 1(1,64)8

Innehåll

- 5 Inledning
- 6 Geografiämnesrummet
- 9 Skolbiblioteket
- 9 Grundkurs — överkurs
- 12 Studietekniska övningar
- 13 Tekniska övningar
- 17 Global översikt
- 21 Västeuropa
- 23 USA
- 28 Vår väldige granne i öst
- 31 U-ländernas problematik
- 39 Världsekonomin:
 - 39 Det ekonomiska samarbetet
 - 39 Livsmedelsförsörjningen
 - 40 Viktiga drag i jordens energiförsörjning
 - 42 Några nyckelindustrier

~~Internationales
Schulbuchinstitut~~

Inledning

Vid arbete i den odifferentierade högstadieklassen löper man risk att inte kunna intressera hela klassen för arbetet, om man ställer samma krav på kunskapsnivån för alla elever. Läroplanen för grundskolan betonar lärarnas frihet och detta medför att deras intresse och personlighet, ämnesrummets utrustning och skolförlagens materiel väsentligt kommer att påverka metodiken. Genom att variera den metodiska gången mellan klassundervisning, gruppundervisning och individualiserad undervisning kan man motverka monotoni i geografistudierna. Klassundervisningen har sin givna plats men bör kompletteras med moment av friare arbetsformer, vilka bjuder större variationsmöjligheter.

Denna studieplan har inte lagts upp med tanke på att kunna stå till tjänst med en enhetlig studiegång utan mera en metodvarierad sådan. Utöver huvudmomenten anger läroplanen att »övningar med kartor och andra geografiska hjälpmedel» skall ingå i kursen. I föreliggande arbete betonas sådana arbetsmoment som exempelvis kart-, diagram- och tabellövningar, vilka måste användas för att någon form av individualisering skall kunna åstadkommas.

Vi har sökt göra en inventering av de arbetsövningar m. m. som varit vanliga de senaste åren och inordnat dem i undervisningssituationen på ett sådant sätt, att de passar i sammanhållna klasser. För de lärare, som hittills inte har undervisat heterogent elevmaterial, har medtagits några metodiska anvisningar, vilka kan tjäna som stöd för uppläggningsen av de olika avsnitten.

Utöver världsöversikterna (den globala och den världsekonomiska) har studieplanen indelats i tre större avsnitt: Västvärlden, Östvärlden och U-länderna.

I avdelningen *Västvärlden* ingår i första hand: »Västeuropeiska industriländer och USA». Invävt i detta avsnitt behandlas: »Aktuella raspolitiska problem; Något om flyttningsrörelser; Viktiga geografiska drag i det internationella ekonomiska samarbetet».

Östvärlden domineras av Sovjetunionen.

»U-länderna» är en samlingsrubrik, under vilken vi tar upp många av världens problem, nämligen: »Något eller några utvecklingsländer i centrum för det internationella intresset; Befolkningens geografiska fördelning; Tätbygd — glesbygd — obebott land; Något om jordens viktigaste språk och religioner; Befolkningstillväxt — överbefolkning — levnadsstandard».

Den *globala översikten* blir en repetition av mellanstadiets geografistudier och samtidigt en träning i de rent tekniska färdigheterna, medan de olika momenten under rubriken »Världsekonomin» blir ett repetitivt och samlande avsnitt av tidigare i årskursen delvis behandlade moment. Denna upphämtning kan bli mycket givande genom att läraren får tillfälle att ytterligare understryka viktiga sammanhang, som rör de mänskliga problemen i världen.

Främre Orienten har inte tagits upp som ett särskilt område utan behandlas under följande avsnitt:

Jordens energiförsörjning (olja).

Exempel på jordens livsmedelsförsörjning (uppodling av ökenområden, jordförstöring).

U-länder.

Japan har berörts vid jämförelsen mellan en industristat och ett u-land i samband med studiet av u-ländernas problem. För den som vill fördjupa studiet ytterligare om Japan finns det möjlighet att använda någon av regionaluppläggingarna som mall.

Då det gäller exkursioner och studiebesök råder så pass speciella förhållanden på olika orter i vårt land, att vi inte kan komma med några generella förslag. Ämneskonferenserna har här en stimulerande uppgift.

Geografiämnesrummet

Förutsättningen för arbete i enlighet med läroplan för grundskolan är en rikare ämnesrumsutrustning än vad tidigare varit vanligt. Därför rekommenderar vi vid upprättande av insti-

tutionslokaler på högstadiet att man söker planera inredningen ändamålsenligt. Det innebär för oss följande:

Golvytan bör med tanke på individualisering och grupparbete vara större än i normala klassrum.

Fönstren skall vara utrustade med goda mörkläggningsanordningar. Mörkläggandet måste kunna ske snabbt och tillräckligt effektivt för att t. ex. episkopet skall kunna användas.

Allmänbelysningen skall kunna dämpas (eventuellt reostat) till den grad som ur visuell eller studieteknisk synpunkt fordras (anteckningsarbetet t.ex. fordrar svag belysning som hjälp).

Skrivtavlans konstruktion, storlek och anordning är väsentlig för dess riktiga utnyttjande.

Över skrivtavlan särskild *ljusramp*. (Allmänbelysning skapar ofta tavelreflexer på vissa ställen i rummet.) Denna ljusramp kan också innehålla ultraviolett belysning för arbete med fluorescent krita vid mörkläggnings.

Anslagstavlevägg (linnetavla el. dyl.) för arbete med bildmontage, urklipp, arbete på spännpapp, »väggtidning» och vid förberedelser av grupparbetsredovisning.

En kardborrelist i övre kanten på tavlan rekommenderas här likaväl som på krittavlan.

Glasskåp och -montrar för utställningsmontage av elevarbeten (industridemonstrationer genom bilder och produkter, stensamlingens utställningsnummer osv.).

En s. k. *kardborretavla* (gärna i anslagstavleväggen) eller eventuellt flanellograf.

Projektionsduk eller skärm i fast montage.

Projektionsytan, kardborretavlan och krittavlan bör kunna användas samtidigt och helst då också i kombination med väggkarta eller plansch.

Kartupphängning med skjutbara kartor så att flera kartor kan demonstreras (för jämförelser eller vid tillfällen då grupperna behöver tillgång till olika kartmtrl.).

Fast högtalare, ev. med egen förstärkare samt anslutningar för grammofon, radio, bandspelare, filmapparat etc.

Tillräckligt antal rätt placerade *väggkontakter*.

Skåputrymmen för bildförråd, skriv- och ritmtrl, förvaring av pärmar med stenciler, ämnesrumsbiblioteket, apparaturuppställning samt backskåp för klass- och gruppuppsättningar.

Dörröppningar utan trösklar för att möjliggöra transport av böcker och projektionsapparat med hjälp av rullbord.

Anslutningsutrymmen som

Grupprum (då individualisering eller grupparbete så fordrar)

Materielrum för centralförvaring av:

viss projektionsutrustning av portabel typ

planschförråd

kartförråd av lösa väggkartor (specialkartor)

ljudbandsarkiv (intervjuer, radioprogram osv.)

stenciler och specialkartor i pärmar och skåp

lärarens handbokssamling

extra spritduplicator (för elevanvändning i samband med redogörelser och mtrlframställning).

- Vid ämnesrummets lösa inredning bör man också tänka på
- att arbetsbordens yta inte blir för liten,
 - att arbetsborden bör tillåta kombination av ytor till större eller mindre enheter alltefter behov,
 - att den nödvändigaste projektionsapparaturen finns i fasta montage i den mån man kan ordna detta ändamålsenligt,
 - att man ofta har användning av flyttbar armatur (t. ex. läslampa vid projektion i mörklagt rum),
 - att boksamlingen har uppslagsböcker som Focus, Kunskapens bok, Fakta, statistiska redogörelser, större atlasverk, facktidsskrifter och bredvidläsningslitteratur,
 - att ha läseböcker i klassuppsättningar, utrangerade läroböcker samt gruppuppsättningar av frekvent arbetslitteratur,
 - att pärmar med underlagskartor, texter, anvisningskort och annat stencilerat materiel finns,
 - att ha demonstrationsexemplar av kartblad (generalstabsblad, ekonomiska och geologiska kartor etc.),
 - att stensamlingens övningsuppsättning finns lätt åtkomlig på stapelbara brickor eller i lådor med fackinredning.

Skolbiblioteket

Hur bra ämnesrummets uppsättning av geografisk litteratur än blir, kommer den att lida av den svagheten att den normalt inte kan lånas hem av eleverna.

För att ändå tillfredsställa elevernas möjligheter att ytterligare förkovra sig i ämnet geografi, måste vid varje skola finnas ett *välutrustat skolbibliotek*. Att på egen hand läsa litteratur är ofta en förutsättning för att eleverna skall få en mera konkret uppfattning om den verklighet, som ligger bakom läroböckernas starkt koncentrerade framställningar. I biblioteket bör finnas geografiska tidskrifter av olika slag. Det är av värde att eleverna bereds tillfälle att jämföra och värdera olika framställningar inom samma moment eller ämnesområde.

Framtidens skola måste ha välförsedda skolbibliotek för att kunna fungera i enlighet med läroplanens anvisningar. På ett mycket tidigt stadium är det emellertid önskvärt att geografiläraren gör allt för att hans ämne skall tillgodoses vid nyinköp av böcker. Det är ofta stimulerande för en bibliotekarie att märka intresse från ämneslärarnas sida, då det gäller hans arbete. En bibliotekarie märker ganska snart vilka ämneslärare som har förmåga att stimulera sina elever till hemlån i biblioteket. Stor efterfrågan på geografilitteratur bör normalt få som resultat att förrådet av ämnets bokbestånd växer. Det är värdefullt om biblioteket är centralt beläget och lätt kan nås från olika ämnesrum. Dessutom skall det hållas tillgängligt hela skoldagen så att man även under pågående arbete kan skicka elever enskilt eller i grupp för att söka efter behövlig litteratur, och de skall även kunna arbeta i biblioteket om så erfordras.

Grundkurs — överkurs

I de geografiläroböcker som nu kommit ut i marknaden består läskursen ofta av grundkurs- och överkurspartier. Vid praktiskt arbete med sådana läroböcker visar det sig ofta att grund-

kursen är för stor och alltför ambitiöst upplagd, om läraren använder sig av friare arbetsformer. Vid individualiserat arbete störs dessutom elevarbetet många gånger av att språket är för svårt.

Lärarens ambition gör att han då frestas praktisera nästan enbart klassundervisning. Ordförklaring och begreppsbildning sker lättare på detta sätt — i varje fall går det snabbare. Den lärare som satsar på partier av kursen i friare arbetsformer tillämpar därför ofta metoden att med anvisningar, muntligt eller i stencil, ur lärobokens mängd av grundkursstoff extrahera en förminskad grundkurs. Denna grundkurs måste vara mycket enkel och lättfattlig med svårighetsnivån så anpassad att varje elev har möjlighet att lyckas och därmed känna glädje och tillfredsställelse. Rent studietekniskt måste också de stencilerade arbetsanvisningarna vara av en sådan svårighetsgrad att man lockar eleverna att långsamt via den egna framgången försöka sig på svårare uppgifter.

Här följer ett exempel på uppläggningsen av en sådan grundkurs:

- preparation av avsnitt ur lärobok eller lämplig text
- ordkunskap (definition och användande av geografiska begrepp)
- enkla namngeografiska kartövningar
- begränsade näringsgeografiska kartövningar på färdiga underlag
- några enkla statistiska övningar (läsa statistik, göra tabeller o. dyl.)

Den ovan skisserade grundkursen kan utföras såväl i skolan som i hemmet. Totalt ger den efter inläring en tillräcklig kunskapsplata för att bilda underlag för individuella eller gruppvisa överkursstudier efter fritt val.

Alla elever bör ha möjlighet att hinna och kunna lösa åtminstone några överkursuppgifter. Därav följer kravet på ett antal enkla och attraktiva sådana.

Överkursens första uppgifter kan vara enkla lästeknik-, kart-, tabell- eller diagramövningar. Svårigheten ökas långsamt för att sedan starkt stegras. Anvisningar för hur uppgif-

terna skall utföras blir mer och mer summariska för att till slut saknas.

Individuell skicklighet, arbetsförmåga samt graden av intresse differentierar elevernas möjlighet att inom den tidsram som står till buds hinna med uppgifterna — en hastighetsdifferentiering under första stadiet och en svårighetsdifferentiering i slutuppgifterna.

Grundkursen är lätt och alla skall ha möjlighet att snabbt klara av den. Överkursen blir i varierande grad fylligare, dvs. efter intresse och förmåga. Läraren får tillfälle att ägna sig åt de elever som önskar hjälp eller behöver stimulans oavsett uppgifternas svårighetsgrad. De ambitiösa finner att det lönar sig att arbeta, då friheten i arbetet ökar med antalet uppgifter man hinner. Elevens intresseinriktning kan få ge utslag vid val av de svårare överkursuppgifterna.

Behandling av ett intresseområde

En genomgång av ett geografiskt intresseområde kan tänkas börja med en *stimuleringslektion* med film, diskussion osv. för att söka skapa intresse för kommande arbetsprojekt.

Presentation av *grundkurs* sker genom förstrykningar och markeringar på studiekort eller liknande. I samband härmed ges ett antal arbetsövningar samt läxuppgifter på grundkursen.

När eleven är färdig med sin grundkurs vidtar överkursperioden.

Överkurserna kan läsas individuellt eller i grupp. Eleverna är inte längre bundna att genomföra identiska övningar. Lärarens kunskap om elevens förmåga samt dennes eventuellt uttalade intresse kan styra uppgiftsval. I slutet av överkursperioden bör elever beredas tillfälle att inför klassen redovisa arbetsresultatet skriftligt, muntligt, i programform eller på annat lämpligt sätt.

Denna arbetstyp fordrar en annorlunda läxgivning. Läxan bör bestå av såväl obligatoriska som frivilliga partier. Ofta är det lämpligt att ge viss läxhjälp i form av klart definierade uppgifter, ibland rent av frågor. Svarens noggrannhet och omfång

differentierar elevens prestationer. Ofta förekommande korta partiella kontroller av hemläxor är nödvändiga. Ex. — »Frågorna på läxstencilen för grundkursen nr 1—6 ska alla ha klarat till onsdag. 7—11 är frivilliga. Nästa vecka är 12—19 obligatoriska, 20—28 frivilliga.» En del elever tycker om att arbeta i förväg.

Med en tidig presentation av grundkursen och hemuppgifterna kan eleven själv få arbeta i det tempo han önskar. Den under lektionerna ambitiösa eleven behöver ej bli utan hemuppgifter. Han kan få överkursuppgifter att arbeta med så snart grundkursen är klar.

Studietekniska övningar

Den grundläggande studietekniska träning som eleverna fått på mellanstadiet måste på högstadiet kontinuerligt befästas och förbättras. Denna träning kan medvetet bedrivas i samband med läx- och uppgiftsgivning men bör dock först i klassundervisningens form underbyggas samt säkras genom särskilda gemensamma övningar då och då.

Goda resultat av arbete i grupp eller i individualiserad form nås endast med elever, som är väl studietekniskt förberedda för uppgifterna som presenteras — som har nödvändig bokkunskap, kan läsa och har förmåga att självständigt anteckna samt slutligen instruera, redovisa och lära ut. Övningarna kan läggas upp som:

uppslagsövningar

ren lästräning, ur hastighets- och innehållssynpunkt

läxträning med eller utan definierade uppgifter

understryknings- och markeringsövningar

anteckningsövningar

debatt- och redovisningsövningar

visualiseringsövningar, kart- och bildanalytiska övningar

instruktionsträning

träning i handhavande av AV-apparatur

Mycket av den studietekniska färdigheten kan övas i samband med läxläsning exempelvis under perioder av överkursarbete eller fritt arbete. Då har man annars svårt att få naturlig läxinriktning eftersom eleverna är spridda på en mängd olika uppgifter.

Mycket enkla själv rättande prov med uppgifter av multiple-choice typ gör att rättningsarbetet kan läggas på någon elev. Med en mall går arbetet snabbt, projiceras mallen på duk eller antecknas på tavlan, kan varje elev delta i rättningen av sitt eller kamratens alster.

I undervisningen kan man i vissa fall använda sig av texter, som inte tar lång tid för eleverna att läsa (fem—tio minuter). Texterna bör vara svårighetsgraderade och kompletteras med en serie frågor av stegrad svårighetsgrad från multiple-choice till utredningsfrågor samt som överkursuppgifter kart- och diagramövningar. När eleverna har besvarat frågorna rättar de själva efter rättningsmall. Erfarenheten har visat att eleverna uppskattar denna typ av geografiskt läsmateriel därför att:

de hinner med

ordförrådet är avpassat för dem, vilket ökar läsförståelsen

deras geografiska kunskaper ökar snabbt på grund av den omedelbart kommande rättningen, s.k. feed back

Tekniska övningar

Finns det möjlighet att framställa några fakta i kart- eller diagramform så bör man ta vara på den möjligheten. Att göra dessa kart- och diagramframställningar är emellertid inte lätt för alla elever. En systematisk träning är därför lämplig på detta område. I det följande ges förslag på övningar med stegrad svårighetsgrad.

Kartövningar

1. Framställ en politisk karta t.ex. över Västeuropa. Varje land särskiljes genom olika färgsättning. Gränser finns utritade på kartan.
2. Texta eller skriv snyggt namnen på utsatta floder, berg, sjöar, städer osv. direkt från atlas på en underlagskarta. (Eventuella nummer som anknyter till namnförteckning.)
3. Inlägg på underlagskarta t.ex. de olika vegetationsområdena i Sovjetunionen. Gränsmarkeringar finns ej för dessa områden. Förebild atlasen.
4. Utmärk städer och andra data som ej finns markerade på kartan (flyglinjer, järnvägar, kanaler etc.). (Eventuella nummer som anknyter till namnförteckning.)
5. Från en produktionskarta i atlasen gällande exempelvis oorganisk produktion överförs några data till en underlagskarta.
6. Från olika produktionskartor sammanställs vissa uppgifter på en underlagskarta.
7. Prickkarta (en absolut befolkningskarta el. dyl.). Svår uppgift.
8. Relativa kartor, visande någon enkel form av intensitet. Befolkningstäthet, svarta/vita inom ett område osv.
9. Flödeskartor av enkel modell.
10. Överflytta fakta från exempelvis tabell till symboler på en underlagskarta.

Man kan också kombinera underlagskartan med en diagramövning för att åskådliggöra exempelvis export och import från vissa stater.

Eleven skall inte lägga in för många uppgifter på samma karta. Minnesbilden inpräglas lättare om endast några få faktorer finns med samtidigt.

Eleverna bör vänjas vid att läsa kartor som är vanliga i dagspressen, använda olika kartor i atlasen eller i övrig litteratur. Kartan, diagrammet och tabellen är ju ett språk likaväl

som bilden och det skrivna ordet, som eleverna måste lära sig att förstå.

Tabellövningar

Eleverna bör tränas i att:

- hitta i en tabellbok eller i lärobokens tabeller
- jämföra tabellvärden ur samma tabell
- samla och sammanställa tabellvärden, som skall jämföras med varandra
- jämföra och kritiskt granska det tabellmaterial som finns i källor av olika typ.

Diagram

Diagramövningar förekommer i ett flertal ämnen som fysik, matematik, kemi, samhällskunskap, historia och geografi. Eleverna lär sig tolka diagram vid studieteknikövningarna i svenska. Det är viktigt att de bibringas ordentliga kunskaper inom detta område, eftersom åtskilligt förmedlas via dagspressen i tabell- eller diagramform.

Skalan är den stora stötestenen vid all diagramritning. Man kan tänka sig följande utvecklingsgång:

1. Gemensam diagramritning på tavlan och på elevernas arbetsblad. De siffrvärden som fordras söker eleverna reda på.
2. Diagram med angivande av skala. De första punkterna anges av läraren på tavlan och eleverna arbetar vidare på egen hand.
3. Samtal om lämplig skala. Nackdelar med överdimensionering påtalas.
4. Eleverna väljer själva en lämplig skala till en uppgift, där variationen inte är så stor på minsta och största värdet.

Cirkeldiagram kan komma till användning när det gäller sådana faktorer som arealens fördelning på skog, åker m. m., yrkesfördelning, jordens befolkning i olika världsdelar etc. Ef-

tersom det är en ganska vanlig diagramform i bl. a. pressen, bör övningar förekomma främst i att tolka och utläsa fakta, men även i att framställa och åskådliggöra vissa data. Här följer ett förslag till övningsgång:

1. Avritning från förebild på tavlan eller från annan källa. Härmed övas samtidigt förmågan att läsa ut något ur diagrammet.
2. Läraren ger olika vinklar som representerar olika data. Någon förritning kan vara nödvändig på tavlan.
3. Genomgång av uträkningen för kommande uppritning. Därefter individuell övning, eventuellt någon förebildsritning. (Denna övning kan sannolikt ej klaras av alla.)
4. För en del elever helt självständiga uppgifter.

Global översikt

Den geografiska undervisningen i åttonde klass inleds lämpligen med en global översikt och repetition av mellanstadiets kunskaper. Eleverna får tillfälle att under lärarens ledning öva och förbättra de rent tekniska färdigheterna vid handhavande av olika hjälpmedel, främst kartbok och tabeller, samt framställning av kart- och diagrammateriel (karthänvisningar nedan gäller Nordisk skolatlas, läroverksupplagan 4:e uppl.). Genomgången får formen av klassundervisning, som kombineras med arbetsövningar (se s. 20) och följande moment bör behandlas.

Jordens och solens förhållande till varandra. Årstidsvariationer och halvklotens olikhet. Zenit, vändkrets, ekvator, polcirkel, sommar- och vintersolstånd, höst- och vårdagjämning.

När det gäller årstidsvariationerna på norra och södra halvklotet kan eleverna rita ett linjediagram över temperaturförändringen under året för ett par orter belägna på respektive halvklot.

De kan också studera diagram från kartboken, exemplifierande det omvända årstidsförhållandet på respektive halvklot. Ett par orter med ungefär likartat klimat väljs ut och analyseras.

I samband med genomgång av höst- och vårdagjämning, vinter- och sommarsolstånd kan den vanliga almanackan användas.

Gradnätet, longitud och latitud

behandlas med hjälp av jordglob och ändamålsenliga kartor.

Glob, kartor, projektioner

Glob och karta gås igenom. Även begreppet projektion måste komma med i bilden. Eleverna är roade av jämförelsen mellan olika kartprojektioner över samma område, där de ser att ett landområde kan få helt annat utseende vid användande av olika projektioner. Bra exempel från Australien s. 59 och Nordamerika s. 63. Olika kartprojektioner syns också bra på s. 59.

Repetitiv namngeografi

Repetition av världsdelarna kan lämpligen ske i form av en arbetsövning, där olika områden läggs in med olika färger eller markeringar. Haven anges på samma karta och de större floderna, bergen och insjöarna kan textas på en annan underlagskarta. Denna senare del som till största delen rör sig om repetition av tidigare namnkunskaper, kan förslagsvis läras (och nötas) in parvis eller gruppvis. Eleverna trimmar och förhör varandra. Därigenom övas de att samarbeta, att komma fram till ett resultat, att arbeta utan att i onödan störa andra, att arbeta även om det inte är alldeles tyst i omgivningen osv.

Klimat — väderlek, klimatzoner, isolinjer, klimattyper

Först ger man en enkel framställning av klimatbestämmande faktorer, studerar de fyra huvudklimatzonerna, nämner olika indelningsgrunder och ger exempel på isolinjer. En arbetsövning kan bestå i att låta eleverna göra en karta med de olika zonerna i färg, så att de tvingas se efter hur isolinjerna går, vilka områden som skall ligga innanför eller utanför en isotherm etc.

Underlagskartan blir arbetsmaterial, när det gäller att åskådliggöra var regnskogs-, savann-, stäpp- och ökenområden ligger. Man visar geografiska typbilder och lämnar karaktéristika från dessa områden. Namn som Llanos, Selvas och Pampas kan inläras med hjälp av kartövningar.

Tid och elevintresse avgör om sådana moment som vindar och havsströmmar skall behandlas. Något om passad och monsunvindar samt varma och kalla havsströmmar bör komma med i samband med de klimatbestämmande faktorerna.

Registerträning

I detta sammanhang kan man också börja med registerträning. Eleverna får i uppgift att ta reda på inom vilka klimatzoner vissa platser ligger, såsom Valencia, Mukden, Sydney, Managua, Aklavik m. fl. Platserna är valda så att inte eleverna direkt vet var de ligger utan måste slå upp i namnförteckningen och använda indexbeteckningarna. Eleverna bör stifta be-

kantskap med olika typer av kartor som visar tektonik, språk, religion, vegetation m. m. Man kan även låta dem undersöka vilka områden som ligger inom respektive zoner.

Färgskalor. Teckenförklaringar och symboler, höjd- och djupsiffror. Skalbegreppet.

Eleverna jämför en vegetationskarta och en topografisk karta, förslagsvis över Sydamerika (s. 54, 55) och får därmed klart för sig kartfärgernas olika betydelse. De lär sig se efter vad färgerna betyder på en viss karta. Möjlighet finns naturligtvis att kombinera med en frågearbetsövning:

Vad betyder den gröna färgen på kartan s. 20, etc.?

Eleverna skall observera kartsymbolerna och vänja sig vid att alltid se efter vad dessa betyder på en viss karta. Någon enkel arbetsövning med frågor på vad olika symboler betyder, kan lära eleverna vaksamhet på denna punkt:

Vad betyder . . . ?

Hur ser tecknet för kol ut på produktionskartan s. 6?

Hur djup är Aralsjön?

Hur högt ligger högsta punkten i Uralbergen?

Skalans användning och skalbegreppet lärs in genom att eleverna får bestämma avståndet mellan några olika platser.

Hur långt är det mellan A och B?

Vilken är den kortaste vägen att färdas med flyg från A och D över B, eller med järnväg från C till E?

Teknikövning med tabeller och annan litteratur

Teknikövning med tabeller och annan litteratur kommer in i bilden, när det gäller att slå upp värden för nederbörd och temperatur. Även övningar av följande typ är befogade: På vilken sida i tabellboken finns månadsnederbördssiffror för Wien? Vilken tabell i läroboken visar hektarskörden av vete i USA? Vilken sida i tabellboken visar oljeproduktionens utveckling?

Eleverna bör bli bekanta med uppslagsböcker och annan litteratur med geografiskt innehåll. De skall lära sig hitta i böckerna med hjälp av innehållsförteckning och sakregister, skum-

läsning, förstå figurer, kartor och bilder, för att de i fortsättningen skall kunna bedriva sina studier rationellt och tillgoda göra sig undervisningen på bästa möjliga sätt.

Arbetsövningar till den globala översikten

Kartor

Världsdelarna och haven

Översiktskarta med bergskedjor, större floder och insjöar

Klimatzoner

Vegetations- och klimatområden i världen

Sydamerikas eller Afrikas vegetationsområden (överkurs)

Havsströmmar (överkurs)

Diagram

Temperatur- och nederbördsdiagram för att belysa klimatlikheter, dels på de olika halvkloten, dels inom olika zoner och områden.

Cirkeldiagram för att åskådliggöra hur många procent som är landmassa respektive hav.

Frågetyper till de olika övningsmomenten

I enlighet med texten ovan: »Inom vilka klimatzoner och områden ligger XYZ»?

I enlighet med texten ovan frågor på vissa data på kartan:

Hur långt är det mellan X och Y?

Hur djup är Z?

Med vilken färg betecknar man områden som ligger lägre än 200 meter på en topografisk karta? osv.

Tabellövningar enligt ovan: Vilken tabell behandlar kolproduktionens utveckling? m.m.

Bild- och textanalys

Eleverna får en text som behandlar ett visst vegetationsområde. Med hjälp av givna fakta om några olika vegetationsområden och klimatzoner gäller det för eleverna att tala om från vilket område textbeskrivningen är hämtad.

Samma förutsättningar men istället för text används bilder.

Västeuropa

Avsnittet *Västvärlden* inleds med en *stimuleringslektion*. Aktuella händelser, som återspeglas i dagspressen, kan ligga till grund för denna genomgång. Andra förslag: Några diapositivbilder, som belyser förhållandena i olika delar av Västeuropa, bikupediskussion om länderna i Västeuropa — området är ju turistmål för många elever.

Arbetsövningar på *namngeografi*. I första hand bygger man på de namn, som redan lärts på mellanstadiet.

Kort översikt av *morfologiska och klimatologiska huvuddrag*. Översikten görs så att denna genomgång kan åberopas, då naturgeografiska moment i andra världsdelar behandlas. Presentationen bör göras av läraren, eftersom stoffet är nytt för eleverna. Enkla gemensamma arbetsövningar inpräntar vad läraren gått igenom.

Näringslivet

Jordbruk och boskapsskötsel

Här försöker man få fram nationella skillnader med tanke på vad som odlas: sädesslagen, vin, tobak, frukt, sockerbetor osv., samt med tanke på sättet att sköta jorden: antal traktorer per ha, alpjordbruk, småjordbruk, storjordbruk osv.

Arbetsövningar: avkastning/ha, antal nötkreatur, export och import av jordbruksprodukter, karta med odlingsområden m.fl.

Fisket i Västeuropa

Fiskelokaler, fiskslag, fiskets betydelse, fisksätt, fiskelägen, handel med fisk, olika sätt att tillvarataga fisk.

Detta avsnitt kan behandlas på följande sätt:

En elev eller elevgrupp förbereder detta avsnitt och redogör inför kamraterna om Västeuropas fiske.

Med hjälp av kartövningar kan man ange fiskeplatser, fiske-slag, fiskehamnar osv.

Film eller diabilder används.

Västeuropas råvarutillgångar

Klassundervisning kombineras med arbetsövningar. På en underlagskarta prickas följande in:

järnmalmshydrater

övriga metaller av betydelse

stenkolstillgångar

På detta avsnitt finns tillfälle att öva diagramritning. Exempelvis produktion av järn i olika länder i Västeuropa, import- och exportsiffror. I diagrammen kan man också ta med representationer från övriga världen, gärna Sverige.

Västeuropas energiförsörjning

Stenkol, olja, hydroelektrisk energi, atomenergi.

Kartuppgifter, diagram osv. enligt särskilt förslag under rubriken »Viktiga drag i jordens energiförsörjning» (s. 40).

Västeuropas industri

Avsnittet inleds lämpligen med en kortare genomgång av industrilokaliseringsfaktorer. Bra exempel finns att hämta från Västeuropa. Industrin kan behandlas på olika sätt, t.ex.:

Regionindelning med Ruhrområdet, N. Italien m. m.

Indelning med tanke på typ av produktion: Textilområden i Västeuropa, stålområden osv.

Vid båda tillfällena bör först en grundkurs arbetas igenom. Man kan sedan välja ut gruppuppgifter, paruppgifter eller individuella uppgifter allt efter tillgång på litteratur och övriga hjälpmedel. Vanlig klassundervisning kompletterad med kart- och diagramövningar kan också tänkas.

Turismen

Dess betydelse ur nationalekonomisk synpunkt. Det är lätt att utnyttja turistbroschyrer o. dyl. för att anordna en utställning. Låt gärna en eller flera elever göra turistpropaganda för ett land osv.

Kommunikationer och handel

Flyg-, båt- och järnvägsförbindelser i Europa kan utmärkas på en underlagskarta. Låt eleverna t. ex. göra upp en semesterresa på kontinenten med utnyttjande av olika kommunikationsmedel, avstånd anges och tidsåtgång antecknas osv. Det ekonomiska samarbetet i Europa kan behandlas i grupparbetsform i ett särskilt intresseområde.

Befolkning

Inom detta avsnitt gör man en kort historisk resumé av utvecklingen i Västeuropa med tyngdpunkt på industrialismens genombrott och innovationsvägarna. Urbaniseringen i Västeuropa behandlas. Storstäderna och deras problem diskuteras. London och Paris med dess berömda byggnader studeras, gärna med någon lämplig bredvidläsningstext med bilder och arbetsövningar. I samband med befolkningen kan emigrationen beröras. God anknytning vinnas därmed för den som efter Västeuropa vill övergå till att studera USA.

USA

Avsnittet ligger bra till för samverkan med historia. Intentionerna i kursplanen »att andra länders problem och aktuella frågor i samband med geografiundervisningen» skall behandlas, motiverar även att samhällskunskapen inlänkas i arbetet. En samverkan mellan nämnda ämnen kan ske genom att historieläraren först behandlar USA, varefter geografi- och samhällskunskapsläraren går vidare och ägnar tiden åt dagens USA.

Planeringsarbetet blir mer komplicerat om intresseområdet USA i sin helhet integreras. Här öppnar sig två alternativ beroende på om samma eller olika lärare undervisar klassen i nämnda ämnen.

Om samma lärare undervisar klassen kan samtliga lektioner

i historia, geografi och samhällskunskap under en viss period ägnas åt USA. Geografi kräver mer tid vid behandling av USA än historia och samhällskunskap. Efter avslutad studieperiod får därför geografitimmar användas till historie- och samhällskunskapslektioner. Nedanstående arbetsgång kan i stort sett följas, eventuellt med den ändringen att grundkurserna i de olika ämnena arbetas ihop till en gemensam grundkurs.

Om olika lärare undervisar i berörda ämnen blir planeringsarbetet ett annat. Här nedan följer en redogörelse för hur vi gick till väga, då tre åttondeklasser i grundskolan arbetade med USA på hi-sk-ge-timmar med olika lärare i dessa ämnen. Metodiken kan givetvis varieras och vi vill med denna presentation endast visa att man med enkla medel kan åstadkomma viss samverkan mellan olika ämnen.

Tidsplanering

Vi använde 3 samhällskunskaps-, 6—7 historie- och 18—20 geografiklektioner (något olika i olika avdelningar) för detta intresseområde.

Timfördelningen under studieperioden:

	Vecka 1	Vecka 2	Vecka 3
historia	—	3 t. grundkurs	3 t. fördjupn. uppg.
geografi	3 t. grundkurs stimulering	3 t. grundkurs	3 t. fördjupn. uppg.
samhällsk.	—	—	1 t. fördjupn. uppg.
	Vecka 4	Vecka 5	Vecka 6
historia	1 t. förhör grundk.	—	—
geografi	3 t. fördjupn. uppg.	redovisn. 3 t.	redovisn. o. prov 3 t.
samhällsk.	1 t. fördjupn. uppg.	redovisn. 1 t.	—

Vecka 1

En film om USA, som visades samtidigt för de tre klasserna, fick inleda studiet av intresseområdet. Varje klass diskuterade därefter filmen tillsammans med geografiläraren, varvid ele-

verna hade tillfälle att berätta vad de visste om USA. Efter denna stimulering påbörjades genomgången av geografigrundkursen, som i sin helhet omfattade cirka 6 timmar inklusive olika kartuppgifter, diagramövningar och bildanalysövningar.

Grundkursen lästes på olika sätt i de olika avdelningarna. Dels använde vi oss av instuderingsfrågor till lärobok (självständigt arbete av eleverna) dels av läxpreparation och läxförhör (lärarstyrt). Som komplettering gjorde eleverna i båda fallen olika arbetsuppgifter av grundkurskaraktär.

Vecka 2

Grundkursen i geografi fullföljdes. Under denna vecka behandlades även historiegrundkursen.

Vecka 3

Eleverna arbetade under denna vecka med individuella uppgifter, par- eller gruppuppgifter under geografi-, historie- och samhällskunskapslektionerna. Exempel på dylika uppgifter:

Olja, några sevärdheter i USA, livet i några av USA:s större städer, kända amerikaner, amerikansk levnadsstandard, rasproblem, en färd på »vattnets fader» (Mississippi River), staterna i nordöst, jordbruket inom olika delar av USA, USA — nu, som turist i USA, indianer och vita, de svenska invandrarna, norden och södern i kamp, Californien — drömlandet, Texas förr och nu, USA och världen, The Westward movement, ideella folkrörelser, olika växter i USA och deras användning, Jazzen i USA.

En kort presentation av samtliga uppgifter stencilerades ut till eleverna. På stencilen angavs dels svårighetsgraden för varje uppgift, dels antalet elever, som lämpligen kunde arbeta med uppgifterna. Vi använde marginalbeteckningarna:

* lätt uppgift	iu individuell uppgift
** medelsvår uppgift	pu paruppgift
*** svår uppgift	gu gruppuppgift

Med ledning av dessa beteckningar valde eleverna uppgifter allt efter fallenhet och intresse. Då de bestämt sig för en uppgift,

erhöll de ett stencilerat blad med arbetsanvisningar. Här följer ett exempel på en instruktion:

Som turist i USA

Uppgift

Stifta bekantskap med turistlandet USA, dess natur, olika miljöer, byggnadsverk m. m.

Materiel

Turistbroschyrer från turistbyråer
Film från USA:s turistinformation
Life, Geographic Magazine
En gyllene bildatlas om Nord-Amerika
Humlum nr 9, 17, 23, 57
Diabilder m. m.

Tips

1. Du kan förslagsvis lägga upp några turistturer i USA, längre och kortare, som speglar olika miljöer och natur. Karta och beskrivningar.
2. Gör en plan för färder med olika kommunikationsmedel (bil, buss, flyg, båt).
3. Ordna ett turistprogram med ord och bild, där informationer och tips förmedlas.
4. Gör en turistguide i bokform.
5. Sammanställ en »vet ni vad» om USA.
6. Gör en låtsasresa och skicka vykort eller skriv dagbok.
7. Var en farande reporter, som förmedlar sina intryck och ger snabbglimtar från olika platser i en tidning eller i ett bandat radioprogram.
8. Tillverka en turistaffisch som lockar till resa i USA.

Resultat av arbetet

Försök intressera dina kamrater för turistlandet USA med hjälp av bilder, kartor, berättelser etc. Använd dig gärna av punkterna 1—7 under *Tips*.

x
iu
pu
gu

Vecka 4

Historieläraren hade ett prov på grundkursen i historia och avslutade därmed sin andel av USA, varefter han fortsatte med nästa moment i sin historieundervisning. Under denna vecka arbetade eleverna med fördjupningsuppgifterna under geografi- och samhällskunskapsstimman.

Vecka 5

Att avsluta arbetena på fördjupningsuppgifterna tog omkring en timme. Övrig tid denna vecka ägnades åt elevredovisningar, filmvisningar, intervju med en svensk-amerikan m. m.

Vecka 6

Redovisning av fördjupningsuppgifterna. Vi krävde två typer av redovisningar:

En samlingspärm där uppgiften redovisades i skrift och bild.

Muntlig redovisning av vissa moment inför kamraterna. Åhörarna antecknade och i en del fall hade de redovisande eleverna dragit stenciler som underlättade kamraternas antecknande.

Perioden avslutades med ett prov, som innehöll frågor på hela intresseområdet av grundkurs- och överkurskaraktär. De anteckningar som eleverna gjort under kamraternas redovisningar fick i en avdelning läsas in till slutprovet, i de båda andra avdelningarna tilläts eleverna att föra med sig sitt anteckningsmaterial. Det visade sig att detta löfte som gavs före redovisningarna, hade en gynnsam effekt på själva antecknandet.

Vår väldige granne i öst

Nedanstående avsnitt är ett förslag till behandling av intresseområdet Östvärlden genom en enkel samordning mellan ämnen historia och geografi. Varje lärare bestämmer själv tidsåtgången. De rent historiska momenten behandlas under 5 och de geografiska under 15 lektionstimmar. Stimulering och prov omfattar vardera en lektionstimme.

Gemensam stimulering för hela avsnittet

Den kan ske med hjälp av en film om Sovjetunionen, innehållande en naturgeografisk beskrivning av detta väldiga land med dess skiftande natur. Helst bör något historiskt avsnitt ingå i filmen, som exempelvis visar något om tsarismens Ryssland med revolutionen el. dyl. Stimulationen kan också ske med diabler, innehållande såväl historiskt som geografiskt stoff. Någon intressant ögonvittnesskildring från revolutionens Ryssland eller dagens satellitflygningar kan ingå. Det gäller vid denna stimulering att försöka ge en antydning om Sovjetunionens storlek, varierande klimatområden, växlande näringsliv, nybyggarprojekt, folkgrupper, vetenskapliga framsteg m. m.

Geografisk genomgång

Viktiga namn från Sovjetunionen inlärs samtidigt som naturgeografiska företeelser tas upp till behandling. Detta moment hör helt hemma under ämnet geografi och är ingenting annat än den traditionella namngeografien, som bygger på namnkunskapen från mellanstadiet. Denna genomgång kompletteras med kartövningar (t. ex. topografisk karta, temperaturkarta, vegetationskarta) och enklare nederbörds- och temperaturdiagram.

Grundkurs i historia

Lämpligen börjar man med tsar Peter och talar om Rysslands utvidgning till stormakt. Man kommer in på 1800-talets ryska politik, 1808—09 års finska krig. Japanska kriget sätter för

en tid stopp för Rysslands expansion i öster. 1905 års revolution. Första världskriget. 1917 års revolution och dess följder. Kontrarevolutionen. Mellankrigsåren och andra världskriget fram till Sovjet av i dag.

Historiska uppgifter

Paruppgifter eller individuella uppgifter som utförligare behandlar vissa historiska moment: Ex. Den blodiga söndagen, Lenin som människa, Lenin diktatorn, Stalin, Ryssland under första världskriget, Sovjet under andra världskriget.

Eleverna erhåller noggranna instruktioner om hur dessa uppgifter skall lösas med tanke på den korta tid som står till deras förfogande för att arbeta med dem.

Redovisning av de historiska uppgifterna

Tar en lektionstimme. Läraren håller själv i den röda tråden och gör i förhørsform en kort sammanfattning av Rysslands inrikespolitiska och utrikespolitiska historia. När han kommer in på 1900-talets historia överlämnas ordet i tur och ordning till de elever, som har sysslat med de olika fördjupningsuppgifterna. En elev går alltså fram inför kamraterna och berättar utförligt om sin uppgift, varefter läraren knyter an, gör en sammanfattning och fortsätter att själv berätta tills han kommer fram till nästa elevuppgift. Ordet lämnas då till nästa elevpar, som berättar vad de kan osv. På så vis fortlöper lektionen under samspel mellan lärare och elever. Till denna lektion har alla eleverna som hemuppgift inhämtat grundkursen till avsnittet.

Grundkurs i geografi

Genomgång och preparation av den övriga grundkursen i geografi enligt lärobok, kompletterad med arbetsövningar (kartuppgifter, diagram- och bildanalysövningar).

Förslag till kartuppgifter

Produktionskartor över jordbruksprodukter, konstbevattnade områden, industriregioner, kol- och järnfyndigheter, detalje-

rad industrikarta (vilken typ av industri som finns inom de olika regionerna), kraftförsörjningen, kommunikationsleder, fiskeplatser med olika fisksorter m. m.

Diagram

Arealavkastningen i Sovjet jämfört med andra stater, antal sysselsatta inom jordbruket i Sovjet och i några andra länder, hur stor andel av arealen som är uppodlad, produktionen av stål, kol, järnmalm, legeringsmetaller i Sovjet och USA osv.

Bildanalysövningar

Följande motiv kan ligga till grund för studierna: jordbruksbygd, konstbevattningsanläggning, stålverk, kraftverksbygge, olika fångstredskap för fisket, m. m.

Geografiska uppgifter

Eleverna bör lämnas stor frihet då det gäller val av område, arbetssätt osv. Här nedan följer några förslag till områden, som kan tas upp till behandling av eleverna. Vi vill starkt betona att det är fråga om ett förslag. Som vi sagt tidigare blir fördjupningsområdena helt beroende av tillgången på litteratur och annan materiel och på elevernas intresse. Nedanstående förslag på intresseområden kan delas upp i en hel del underavdelningar.

De väldiga viddernas land

Sovjetunionens folk

Kamp för ökade skördar

Näringsliv i statsdrift

a) Jordbruket

b) Industrin

Samfärdseln och dess problem

Sovjetiska städer

Sibirien av idag

Sovjetunionen och vetenskapen

Sovjet och övriga Östblocket

Sovjet och Kina

Redovisning av de geografiska uppgifterna

Prov

Någon form av prov avslutar studiet av Sovjetunionen. Provet bör innehålla frågor från såväl geografi som historia, där eleverna redovisar såväl grundkurs som överkursmoment. Uppgifterna bör om möjligt vara intimt förbundna med varandra.

Observera det rika material, som tidningarna bjuder, och som kan utnyttjas inom de flesta av arbetsområdena inom både historia och geografi.

U-ländernas problematik

Ett studium av u-länder kan göras aktuellt, eftersom dessa länders problem ofta ventileras i press, radio och television.

Befolkningsproblem finns i olika former: överbefolkning, barnbegränsning, barnadödlighet, »munnar att mätta-problem». Sveriges hjälp i sammanhanget, internationella organisationer, FN m.fl. bör belysas. Hit hör även behandlingen av frihetssträvanden runt om i världen, rasmotsättningarna och många andra företeelser.

Här bör finnas rika tillfällen att med hjälp av insamlat material — tillsammans i klassen eller i grupper — till en del söka komma underfund med vari problemen består.

Man ställer upp ett mål för arbetet — punkter som vi försöker att engagera eleverna med. Förslagsvis:

I. *Hur är det nu?* Vilka utvecklingsländer finns? Vad utmärker ett u-land? Svårigheter i dessa länder?

Den naturgeografiska genomgången kommer lämpligen in under rubriken Hur är det nu?, varvid även namninläringen till största delen avhandlas. (Kart-, tabell- och diagramövningar.)

II. *Vad kan göras?* Kan produktionen ökas? Vilka möjligheter finns till utveckling? På vilket sätt är hjälpen mest till nytta? Vad kan den enskilde individen göra? Vad kan lan-

det eller de internationella organisationerna uträtta för att komma till något verkligt resultat? Vad gör Sverige? Hur arbetar FN och dess underavdelningar? Vi lägger märke till att hjälpen inte enbart sker med varor eller kontantbidrag utan även genom anläggning av dotterföretag till stora företag i Sverige, vilka ger utbildning och arbetstillfällen.

Bilder som stimulation

Att ge eleverna en klar intresseinriktning är något som försummas ofta, vilket är synd, eftersom det nog får anses vara av en mycket stor betydelse att få elevernas geografiska aptit retad. Man undersöker om det finns någon lämplig *film* som kan passa in på ifrågavarande avsnitt. Det finns några FN-filmer, exempelvis: »Jordens försörjningsproblem», »Den stora planen», »Varför dog José?» »Att bygga ett land».

Självklart bör filmen inte bli bara underhållning utan visningen bör föregås av preparation och efterbehandlas.

Man kan också göra en *sammanställning* av de fakta som åskådliggörs på filmen, och som visar att utvecklingen inte har hunnit så långt som i Sverige. (Dåliga bostäder, kläder, maten, »de såg magra ut», matköer, vem hjälper, hur arbetar »hjälparna», vaccinerings, instruktörsgrupper i arbete.)

Filmen är naturligtvis en form av bildanalys, men det finns också andra användbara media som diabilder, bildhäften m.m. Man kan förslagsvis använda något av följande sätt:

Till den aktuella bilden knyts en eller flera frågor. Därigenom har läraren möjlighet att styra intresseinriktningen och få med de utmärkande dragen.

Dessa frågor bildar sedan bakgrund vid den kommande klassdiskussionen.

Resonemanget kan självfallet vara mera lösligt utan frågestolpar. Man kan direkt under en klassdiskussion försöka analysera vad bilderna söker illustrera.

En grupp elever får tillfälle att utifrån vissa uppgifter analysera och jämföra några bilder med likartade motiv. Här kan frågeställningen exempelvis vara: Vari skiljer sig jordbruks-

metoderna från dem som vi använder i Sverige? Vilka metoder tror ni är bäst? Varför?

Bilderna tjänar som underlag för samtal mellan ett par elever vid presentationen av en miljö för de övriga i klassen.

Tidningar

En tid innan arbetet sätter i gång bör eleverna lämpligen uppmärksamma vad tidningarna skriver om u-ländernas problem.

Tidningsartiklar och bilder för klippbok eller montage samlas och diskuteras.

Här gäller det verkligen för läraren att *stimulera*. Eleverna tar med tidningar till skolan, och klipparbetet sker gemensamt. Bättre är naturligtvis om eleverna redan hemma tagit vara på de aktuella urklippen med angivande av källa och datum. Allteftersom arbetet framskrider växer en bild fram, dels av vilka länder man hänför till gruppen u-länder, dels vilka utmärkande drag som man förbinder med denna typ av länder.

I. Hur är det nu?

Arbetet kan i fortsättningen genomföras enligt något av följande alternativ.

Alt. I. Läraren väljer ut ett aktuellt u-land och berättar om förhållandena där. Eleverna får tillfälle att komplettera med sina kunskaper från tidningar, radio och TV. Denna framställning förtydligas med hjälp av lärobok och lämpliga arbetsövningar.

Alt. II. Nedanstående sju punkter utgör kännetecknen på ett u-land och kan användas som utgångspunkt för en klassdiskussion. För att ytterligare belysa rådande förhållanden får eleverna syssla med arbetsuppgifter av olika slag (se förslag till arbetsuppgifter s. 37). Läroboken kommer helt naturligt att användas i relativt stor utsträckning i undervisningen.

1. *Massfattigdom* — nationalinkomsten per invånare en bråkdel av vad den är i industrialiserade länder. Minst 2 miljarder av världens cirka 3 miljarder lever idag på existensminimum.

De olika exemplen samlar varje elev i ett anteckningshäfte till den kommande genomgången. Exempel:

många människor sover på gatan i Calcutta
det finns många som inte kan läsa och skriva
barnadödligheten är stor
han bar vatten i hinkar från bybrunnen.

Lärare och elever analyserar sedan gemensamt det samlade materialet och undersöker vilka faktorer, som är tecken på en eftersläpning, samt gör med hjälp av exemplen en bild av de problem man i u-länder har att brottas med.

Man ser efter om det finns något typiskt — någon gemensam nämnare för de olika u-länderna som man läst om.

Barnen måste ha något att »ta på» för att kunna diskutera, vilket man hoppas att de genom denna textläsning har fått. Visst kan man till en början nöja sig med att enbart samla fakta, men man vill syfta till förståelse för de människor som bor inom dessa områden.

Alt. IV. Man kan göra en jämförelse mellan industristat och u-land. Eleverna får som i föregående uppgift läsa diverse texter som behandlar u-länder samt dessutom texter som handlar om utvecklade industriländer. Bra jämförelsematerial för eleverna vid studium av Japan och Indien.

Texterna bör helst behandla en likartad situation såsom *det primitiva jordbruket* kontra *det högt utvecklade, mekaniserade jordbruket*.

Likartade faktorer matchas mot varandra för att renodla begreppen industristat — u-land. De utmärkande faktorerna kan lämpligen sättas upp i tabellform för att på så sätt ge en överskådlig bild av industristaten och u-landet.

U-land	Industristat
Primitiva redskap inom jordbruket	Jordbruket kraftigt mekaniserat
Avkastningen/ha mycket låg	Hög avkastning/ha

Uppgiften är individuell vid faktasamlingen och tabelluppställningen samt vid arbetsuppgifterna (se förslag till arbetsuppgifter, s. 37), men avslutas med en klassdiskussion under lärarens ledning eller ett estradsamtal, där »representanter för olika områden av världen» deltar.

Alt. V. Texterna är även i detta förslag utgångspunkt för studiet av u-landsfrågan. Dessa texter kombineras med frågeformulär som tar upp kännetecknen som karakteriserar ett u-land.

Hur stor är nationalinkomsten?

Hur stor del av landets befolkning är analfabeter?

Hur hög är nativiteten?

Frågorna skall vara lätta men så ställda att texterna i någon mån »täcks av». Eleverna bör skriftligt besvara frågorna, varefter kort gemensam genomgång följer för att knyta ihop, klargöra och eventuellt utvidga. Framställningen kan belysas med arbetsövningar.

Alt. VI. Textläsningen kombineras med det sjupunktsprogram som finns i alternativ II.

Som ledning för elevernas arbete står huvudfrågan: *Vilka av dessa sju punkter finns belysta i den text du läser?* Eleverna antecknar vilka punkter som de har funnit i sina respektive texter.

Använder man sig av stencilerade texter som eleverna sedan får för att sätta in i arbetspärm, kan man göra så att man låter eleverna numrera de olika faktorerna i texten med motsvarande nummer i sjupunktsprogrammet. Framställningen bör belysas med arbetsövningar. Därefter följer en gemensam genomgång för att knyta ihop alla framplockade fakta.

Alt. VII. *Tidningar*. Denna punkt kan vara dels det sjunde alternativet, dels en uppgift som klaras av efter de andra, som en aktuell upphämtning.

En grupp på 2—4 elever sköter den aktuella tidningsbevakningen, jämsides med att kamraterna går igenom sina texter, och kan kanske kontinuerligt komma med färska informationer.

Förslag till arbetsuppgifter

Eleverna ges tillfälle att så vitt möjligt kontinuerligt belysa det lästa med diagram, tabelluppställningar, kartuppgifter, bildmontage, små skrivna redogörelser, svar på frågor och liknande.

Kartuppgifter

Länder som räknas till u-länder
Religion
Raser
Språk
Tätbefolkade områden
Glesbefolkade områden (Relativa och absoluta)
Klimat
Nederbörd
Vegetation
Morfologi
Namngeografi (natur)

Namngeografi (kultur)
Kolonialmakter
Kolonier
Commonwealth, Communauté
Aktuella rasproblem-härda kan också göras på stor karta där samtidigt de aktuella tidningsurklippen fästes upp
Underskottsländer
Överskottsländer
Historisk karta över när en del kolonier blev självständiga stater

Diagramuppgifter

Antal invånare i i olika stater
Befolkningsutvecklingen inom de olika staterna, världsdelarna och hela världen
Barnadödlighet
Nativitet

Mortalitet
Medellivslängd
Levnadsstandard
Produktion
Import- och exportdiagram

Analysövningar

En prickkarta över befolkningen analyseras med hjälp av frågor

1. Vilka fyra tätbefolkade huvudområden finns?
2. Vilka stater finns i de fyra områdena?
3. Ge exempel på några tätbefolkade flodslättsområden

4. Inom vilket klimatvegetationsområde finns glesbygd eller obebott land?
5. Vad kan vara orsaken till ovanstående fördelning?

Bilder analyseras med hjälp av stödfrågor

Hela detta avsnitt får läggas mer eller mindre på ett resonerande plan, men man får hela tiden se till att »föredragsavsnit-

ten» inte blir för långa utan lättas upp med lämpliga arbetsövningar i anslutning till vad som genomgås.

II. Vad kan göras?

Samtal kompletteras med belysande individuella uppgifter.
Några punkter som kan tas upp i sammanhanget:

Hur skall landet komma ut ur djävulscirkeln?

Kan produktionen ökas?

Hur skall livsmedelsproduktionen kunna förbättras?

Kan USA:s överskott inte föras över till underskottsområdena?

Vad betyder jordförstöringen?

Ökning av irrigationsarealen.

Varför kan inte dessa länder själva ta hand om råvarorna och bygga upp en industri?

Vilka är industriförutsättningarna?

Förslag till arbetsuppgifter

Kartor

Olika ekonomiska blockbildningar i Afrika, Sydamerika och Asien.

Inläggning av svenska dotterföretag.

Flödeskarta av väst- och östekonomisk hjälp till u-länder.

Diagram

Hur mycket olika länder lämnar i u-landshjälp.

Hur mycket Sverige lämnar i u-landshjälp jämförs med hur mycket svensken lägger ned på sötsaker, tobaksvaror, vin- och spritdrycker.

Sammanställningsuppgifter

Ordförklaringslexikon. (FN:s organisation, FAO, UNESCO osv. Colomboplanen, Världsbanken, NIB m. m.).

Världsekonomin

Under denna avdelning behandlas det ekonomiska samarbetet i världen, livsmedelsförsörjningen, energiförsörjningen samt några nyckelindustrier och deras råvaruförsörjning.

Här är alltså fråga om världsöversikter, vilka till stor del är en repetition av tidigare inhämtade och behandlade kunskaper. Dessa översikter kan bli givande och ger eleverna en bättre helhetsbild av de geografiska sammanhangen.

Det ekonomiska samarbetet

Det ekonomiska samarbetet i världen blir i huvudsak en lärarstyrd genomgång beroende på att det inom detta studieområde, på några undantag när, saknas lämplig och för eleverna lättillgänglig litteratur, EEC, EFTA, SEV och LAFTA har tidigare behandlats i samband med studiet av Västeuropa, Sovjetunionen och u-länderna (Sydamerika), men återkommer alltså här.

I detta sammanhang tas också upp stormakernas och även andra staters kapitalhjälp, FN:s hjälpverksamhet, internationella kreditinstitut, som Världsbanken, IPU. Begreppen tullar, frihandelsområde är några faktorer som också kan behandlas. Handelstermer (handelsbalans, betalningsbalans, sjöfartsnetto).

Förslag till arbetsövningar

Kartor

Kartor som visar olika ekonomiska block.

Samma uppgift, men arbetet utfört på »storkarta».

Diagram

Handelsutbytet inom och utom de olika blocken.

Montage (klippbok): sammanställ tidningsurklipp som ansluter till ämnet, kommentera och referera.

Livsmedelsförsörjningen

I detta avsnitt gäller det bl.a. att få en överblick över var de stora vete-, majs-, ris- och hirsodlingarna finns. Man kan

också ta med produktion av nötter, dadlar, citrusfrukter, liksom te-, kaffe- och kakaoodlingar, även om överskriften då inte är helt adekvat.

Vidare behandlas världens animalieproduktion, olika slag av fiske m. m. För att belysa vällevnaden och undernäringen runt om i världen görs en kalorijämförelse.

Överskotts- och underskottsområden har tidigare berörts i samband med kapitlet om u-länder, men tas upp även här, och behandlas och belyses med ytterligare statistiskt materiel.

Man kan vidare behandla

Jordförstöring och konstbevattning

Öknar som ger stor avkastning och uppodling av nya områden

Dåliga och bra redskap. Mekaniseringen

Kapitalets betydelse

Transportfrågor

Livsmedelsindustrin

Förslag till arbetsövningar

Kartor

Kartor över olika jordbruksprodukter, världsöversikter (brödsäd, nötter, frukt m. m.).

Fiske och fiskesorter.

Diagram

Jämförande produktionsdiagram över olika brödsädesslag.

Jämförande produktionsdiagram över nötter, frukt, te, kaffe, kakao m. m.

Montage (klippboksuppgifter) i samband med genomgång av tidningarnas handelssidor och andra aktuella artiklar.

Viktiga drag i jordens energiförsörjning

Ämnesmoment

1. Världens stenkolstillgångar (lokalisering, produktion, utvecklingstendenser och användningsområden).

2. Världens oljetillgångar (lokalisering, produktion, utvecklingstendenser, transport, raffinering och handel). Naturgas.
3. Elektrisk energi. Potentiella och utbyggbara hydroelektriska tillgångar. Lokalisering och utvecklingstendenser. Något om termoelektrisk kraft.
4. Något om atomenergi.

Arbetsgång

1. *Kol.* Inleds med en kort översikt av kolets bildning och historia. Underlagskarta (världskarta), där världens stenkollstillgångar märks ut.
 Stapeldiagram över de viktigaste stenkolsproducerande länderna. Diskussion i klassen.
 Några länders import och export av stenkol. Åskådliggörs med hjälp av diagram.
 Handelsvägar. Underlagskarta.
 Kolets olika användningsområden. Katederlektion. Som variant kan tänkas att en kemiintresserad elev håller ett föredrag om stenkolets utnyttjande inom industrin:
 t. ex. vid järnframställningen som reduktionsmedel,
 som bränsle,
 framställning av koks och lysgas,
 inom den kemiska industrin.
 Utvecklingstendenser. Läraridirigerad lektion, där stenkolets allt mindre användning vid uppvärmning av bostäder osv. tas upp till diskussion. En jämförelse mellan kolets och oljans utveckling kan åskådliggöras i ett linjediagram.
2. *Olja.* Samma uppläggning som i 1.
3. *Vattenkraft.* Inleds med en kort översikt av vattenkraftens betydelse för våra förfäder. Tidigare lokalisering av sågar och liknande. Underlagskarta som visar var den utbyggda kraften finns. De största kraftstationerna i världen kan sättas ut.
 Utvecklingstendenser. Varför bygger man inte ut alla vattenfall? Samspelet mellan hydroelektrisk och termoelektrisk energi.

4. *Atomkraft*. Atomenergins frammarsch tas upp till behandling, exempel även från Sverige. Aktuella tidningsreportage kan användas.

Några nyckelindustrier och deras försörjning med råvaror

Detta avsnitt kan läggas upp som ett grupparbete, där varje grupp får syssla med en viss industrigren. Förslagsvis använder vi oss av fyra grupper och väljer följande industrier: stålindustrin, textilindustrin, den kemiska industrin samt träindustrin.

Arbetsgång

Eleverna tar reda på var produktionsområdena finns, med inriktning på de främsta produktionsländerna, var råvaran är belägen, vilka transportmöjligheter som finns från råvarukälla till förädlingsställe och vidare till marknaden eller till andra industrigrenar. Det hela kan arbetas ut på en »storkarta» vilket är speciellt lämpligt med tanke på den kommande redovisningen för kamraterna. Grupperna försöker att finna något eventuellt lokaliseringsmönster för industrin i fråga, ser efter aktuella tidningskommentarer, om industrin i fråga har hög- eller lågkonjunktur osv.

Man kan även göra en jämförelse med den svenska industrin och dess betydelse i sammanhanget med exempel från några svenska företag. Dagens Nyheters »Företagsronden» kan användas.

Redovisning

Kartan demonstreras för de övriga grupperna med kommentarer. Statistiskt materiel i diagramform visas och utreds efter förmåga. Tidningskommentarer refereras. Bilder visas av arbetsplatser, anläggningar, råvaror el. dyl.

Finns någon industri i närheten erbjuds rika möjligheter att få tag i förevisningsmateriel. Eventuella råvaror och färdigprodukter ordnas till en utställning.

Bildmontage.

SYL-LR:s Metodiska Bibliotek är en skriftserie, som utges i samarbete mellan Sveriges yngre läroverkslärarens förening (SYL) och Läroverkslärarnas riksförbund (LR) samt Almqvist & Wiksell.

Serien kommer att omfatta skrifter, som behandlar metodiska problem i olika ämnen på grundskolans högstadium. I första hand har en serie studieplaner planerats.

Föreliggande studieplan i geografi för grundskolan, årskurs 8, har författats av Lennart Ahl, Perolof Bergqvist och Bengt Fredriksson.

I serien har tidigare utgivits

Anders Boierth

Studieplan i biologi för grundskolan, årskurs 7

Pris 2:75 B

Sixten Björklom

Studieplan i samhällskunskap för grundskolans
högstadium

Pris 7:50 B